

Jaká je spolehlivost odhadu přenosu náboženství mezi rodiči a dětmi?¹

doc. PhDr. Jan Váně, Ph.D., Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni
Mgr. Veronika Hášová, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova

How Accurately Do Parents Estimate their Child's Religion?

Extended abstract:

The goal of the text is to analyze concordance between one's religion and a close relative's estimation thereof. To establish the accuracy of parents' estimates of their children's religion and vice versa, we ask the following question: what is the concordance of post-socialization beliefs about (un)successful transmission of religiosity between direct actors (parent/child)? We argue that the reliability of that estimate indicates the effectiveness of religious socialization. Socialization is not treated as a nonproblematic one-way process, but rather as a result of repeated mutual parent-child interactions and a host of other intervening factors (secondary socialization etc.) In this context, the level of estimate reliability is treated as an indicator of religious socialization and of the continuity of religious memory within family, which is viewed as a collective phenomenon. In other words, by imprinting values into one's memory and worldview, the process of religious socialization shapes the ways one views the world and him/herself as well as the focus of his/her attention, or what is stored in his/her memory. Our project is conceptualized at an intersection of the theories of socialization and religious memory. Among the latter, we primarily rely on Jan Assmann's conceptualization of memory. While many contemporary authors deal with issues of religious socialization, and some even with its links to memory, no investigations thus far have attempted to verify intergenerational transmission in terms of the reliability of mutual estimation of (non)religiousness between generations.

The analyses are based on data from the KODINA 2015 survey which specifically complemented its main sample with a selection of respondents' close relatives. This allows us to analyze a sample of parent-child dyads. Simple frequency tables revealed some effects of the accounting person's generation on estimate concordance. Specifically, parents were much more likely to misjudge their children's religiosity – to consider them Roman Catholic although the children themselves identified as nonbelievers. Logistic regression was used for more detailed analysis, which revealed that the discordance between parents' and children's estimates is not statistically significant and only a partial effect could be demonstrated in interaction with the estimating person's religiosity. In sum, we present three main findings: (1) close relatives estimate each other's religiosity relatively accurately. That indicates, as we argue, the importance of the socialization process. (2) Estimate accuracy depends on the estimating and estimated persons' religiosities and combination thereof. This demonstrates the importance of continuity of (non)religious belief because lower estimate accuracy has been observed in discontinuity situations. (3) There was no statistically significant difference of estimates between generations, yet the relationship demonstrated in the case of the interaction is primarily notable in that Roman Catholic parents incorrectly estimated their nonbeliever children to be Roman Catholics as well.

Keywords: Catholics, religious memory, socialization, logistic regression, Czech Republic

<http://dx.doi.org/10.13060/1214438X.2017.1.15.364>

Studie publikované v časopise *Naše společnost* se již nejednou zabíraly problematikou náboženství a na základě dostupných empirických dat vyvozovaly, jaké podoby religiozita v českém kontextu nabývá. Jen v posledních dvou ročnících *Naše společnost* uveřejnila dvě studie zaměřené na problematiku reprodukce náboženství v rámci intergenerační transmise [Paleček, Vido 2014; Paleček 2015]. Vedle toho jsou podoby české religiozity a role náboženství pravidelně recipovány českými badateli na mnohem širší než výše zmíněné úrovni [srov. např. Hamplová 2013; Nešpor 2010a; Spalová 2012; Václavík 2010; Váně 2012a], a to včetně srovnání prováděných v mezinárodním kontextu [srov. např. Hamplová, Nešpor 2009; Jedynek et al. 2016; Norris, Inglehart 2004; Pickel 2012; Tomka 2010; Váně, Lužný, Štípková 2013; Vido, Václavík, Paleček 2016].

My se chceme v předkládané studii držet problematiky spojené s procesem náboženské socializace. Tato problema-

tika je dlouhodobou součástí teoretických i praktických úvah v sociologii náboženství jak ve světě [srov. např. Hunt 2005; Kelley, Dirk 1997; Miller, Stark 2002; Regnerus 2002; Sherkat 2003; Voas, Doebler 2011], tak i v českém kontextu, kde je náboženská socializace rovněž pravidelně tematizována. V poslední době je některými výzkumníky propojována i se studiem paměti [srov. např. Hamplová, Řeháková 2009; Havlíček 2016; Lužný 2016; Nešpor 2010b; Váně 2015], ačkoli se nejedná o dominantní přístup.

Je to právě souvislost mezi náboženskou socializací a náboženskou pamětí, která nás zajímá a ke které obracíme svou pozornost. V předkládané studii chceme proto představit: (a) parciální výsledky opírající se o unikátní data pocházející z nového sběru dat provedeného v českém kontextu, jež nebyla doposud využita v žádné studii (KODINA 2015)² a (b) analýzu zaměřenou na shodu odhadu náboženství blízkou osobou

s reálným náboženstvím odhadované osoby v závislosti na tom, zda odhad provádělo dítě nebo rodič.

Do souvislosti s náboženskou socializací jsou dávana převážně témata, jako jsou dlouhodobé trendy poklesu religiozity a šance při mezigeneračním přenosu religiozity. Doposud ale v českém kontextu neproběhla zkoumání, která by ověřovala, nakolik se představy o religiozitě v mezigeneračním přenosu shodují mezi jednotlivými rodinnými příslušníky různých generací. V dotazníkových šetřeních se tedy na podobu religiozity ptáme vždy jen jednoho aktéra z širší rodiny, který vypovídá na principu retrospektivního vzpomínání i o religiozitě některých dalších rodinných příslušníků.³

Významnou roli při přenosu religiozity v průběhu (nejen primární) náboženské socializace hraje prostředí a sociální trendy ovlivňující mikro, makro či meziúroveň interakcí, v rámci nichž jedinec jedná. Výsledkem jsou jak diskontinuitní, tak ale i kontinuální (ne)náboženské trajektorie. Nás v našem výzkumu zajímá, jaká je shoda představ o (ne)úspěšném přenosu religiozity mezi přímými aktéry (rodič/dítě). Zajímá nás to proto, že socializaci chápeme nikoli jen jako jednosměrný a ireverzibilní proces. Naopak ji nahlížíme jako výsledek vzájemných, opakujících se interakcí (rodič/dítě) s řadou dalších intervenujících vlivů (sekundární socializace aj.). Proto jsme úspěšnost přenosu náboženské paměti (identita/praxe) ověřovali nejenom z výpovědí respondentů, ale testovali jsme shodu při odhadu náboženství blízké (to je socializující/socializované) osoby (rodič/dítě). Jednoduše řečeno, otázky zaměřené na podobu náboženské socializace, které zodpovídal rodič, jsme pak kladli jeho dětem. Stejně tak, pokud na otázky odpovídal potomek, v druhém kole jsme je kladli jednomu z jeho rodičů (více viz subčásti Data a Analýzy).

Ve svém dlouhodobém výzkumu jsme si položili sérii otázek,⁴ z nichž v této předkládané studii chceme zodpovědět, nakolik se shodují představy o religiozitě nejbližších, to je rodinných příslušníků, respektive: *Jaká je spolehlivost odhadu přenosu náboženství mezi rodiči a dětmi?* Tato otázka je pro nás důležitá z následujícího důvodu. Platí, že proces primární náboženské socializace probíhá v naprosté většině v rodině. Socializace ale není jednosměrný proces od rodiče k dítěti a prochází klíčovými obdobími, které jsme pro potřeby dotazníkového šetření rozdělili do tří částí (dětství, raná dospělost, současnost).⁵ Avšak kromě výše řečeného o socializaci, přidržujeme se zároveň předpokladu, že rodiče jsou rozhodujícími zprostředkovateli náboženské „ortodoxie“ a praxe [Sherkat 2003] a zprostředkovateli struktur věrohodnosti, které zajišťují stabilitu postupně internalizovaného světa [Berger, Luckmann 1999]. Ačkoli je socializace vystavována v čase reverzibilním vlivům, předpokládáme, že proces socializace ve směru rodič – dítě je dominantní s následným oslabováním či modifikacemi jeho vlivu spojených s klíčovými obdobími či zlomovými momenty [Argue, Johnson, White 1999; Gunnoe, Moore 2002; Hayes 2000: 191–207; Tilley 2003].

Otázka shody, tj. odhadu religiozity potomka rodičem a nebo naopak odhadu religiozity rodiče dítětem, podle nás dokládá, zda náboženská socializace působí účinně nebo nikoli. V následné části textu proto nejdříve přiblížíme teoretické pozadí předkládané analýzy, dále pak představíme, jak jsme získávali empirická data, vlastní analýzu a zjištění.

Teoretické pozadí – náboženská paměť a socializace

Vycházíme z předpokladu, že základem mezigeneračního náboženského přenosu je socializace, která je však podmíněna formami komunikativní⁶ a kulturní⁷ paměti v Assmannovském pojetí.⁸ Zároveň ale platí, že pro reprodukci náboženské paměti je stěžejní socializace. Ta umožňuje a strukturuje podobu mezigenerační transmise paměti. Jestliže je socializace základem paměti, respektive jeho tmelem [Assmann 2006: 4], pak neslouží k ničemu menšímu než k takové konstrukci identity individuí a skupin, jež zajistí věrnost kořenům, z kterých tyto identity vyrůstají.

Socializace jako prostředek pro ustavování a reprodukci kolektivní (komunikativní i kulturní) paměti je plná konfliktů a vyjednávání vedených ohledně sdílených hodnot, norem a symbolů, které mají zajišťovat pocit kontinuity.

V návaznosti na Jana Assmanna [1995, 2001, 2006, 2010, 2011, 2015] předpokládáme, že navzdory silicím procesům individualizace se v náboženství stále odráží síla kolektivity, čímž vzniká předpoklad, že náboženská paměť⁹ má vyšší pravděpodobnost přetrvávat, i když i ona slábne. Proto se domníváme, že u nábožensky socializovaných jedinců by mělo přetrvávat poměrně jasné povědomí, zda při mezigeneračním přenosu religiozity nejbližší rodinní členové (ne)zachovali svou přináležitost, která je vyjádřením jejich (dis)kontinuity předávané náboženské paměti.

Je tomu podle nás tak proto, že povahu náboženské paměti určuje socializace, během níž dochází k osvojování hodnotového rámce. Náboženská paměť odráží specifické hodnoty, jež si jedinec v rámci náboženské socializace osvojuje. Tyto hodnoty odpovídají teologické nauce a vytváří diference mezi jedinci věřícími a nevěřícími [viz Prudký 2009a, 2009b]. Platí tak, že osvojené hodnoty během náboženské socializace se stávají částí jedincovy paměti a spoluutvářejí jedincův pohled na svět, čímž ovlivňují to, jak jedinec světa rozumí, jak rozumí sobě samému a i to, na co cílí svou pozornost a co se mu v tomto kontextu do paměti zpětně ukládá.

Vycházíme z toho, že individuální paměť aktérů je sociálně determinována skupinou (skupinami), ke které se jedinec vztahuje a jež tak zprostředkovává jedincovu osobní paměť a ovlivňuje podoby a funkci jeho individuální identity i jejich kolektivních forem [Assmann 1995: 126–127]. Zároveň vycházíme z ověřeného předpokladu, že v českém kontextu je pro přenos religiozity určující socializace a praxe [Váně, Štípková 2013]. A náboženská praxe je udržována jedině opakováním, jehož pravidelnost podporuje příslušná organizace (církve) a zároveň tak dané společenství zajišťuje udržování struktur věrohodnosti [Berger, Luckmann 1999: 152–153] včetně forem a obsahů náboženské paměti. My se pokoušíme míru úspěšnosti socializace evaluovat na základě shody, to je, zda rodič/dítě v průběhu i v postsocializační fázi jsou schopni správně odhadnout náboženské stanovisko toho druhého.

Data

Využívaná data pocházejí z naší realizovaného dotazníkového šetření. Příprava dotazníku byla realizována v rámci projektu „Kontinuita a diskontinuita náboženské paměti v České republice“, přičemž sběr dat provedla agentura PPM Factum.

Nejprve byl dotazován hlavní soubor 1004 osob vybraných pravděpodobnostním výběrem z populace obyvatel ČR ve věku 18 let a starších. Pro konstrukci výběrového souboru bylo využito aktualizované databáze adres z registru sčítacích obvodů poskytované Českým statistickým úřadem. V případě 311 respondentů z hlavního souboru agentura dotazovala i jejich dospělé děti (n=113) nebo žijící rodiče (n=198). Celkově tak bylo dotazováno 1315 respondentů formou osobního dotazování s pomocí počítače (CAPI). Dotazník obsahoval velké množství proměnných zaměřených na (ne)náboženskou identitu jedinců a jejich paměť včetně socio-demografických otázek. V rámci daného textu využíváme pouze zlomek dat, jak z hlavního, tak dovyběrového souboru. Konkrétně proměnné, které nám pomohly utvořit proměnnou *shodu* (náboženství dotazované osoby a odhad jeho náboženství blízkou osobou), dále pak proměnné vypovídající o religiozitě odhadujícího a utvořenou proměnnou *generace*, která určovala, kdo je odhadující a kdo odhadovaný. Dotazník pro doplňkový soubor byl zkrácený, všechny proměnné, které používáme, byly zjišťované jak u respondentů z hlavního, tak doplňkového souboru. Kompletní datový soubor bude během roku 2018 k dispozici pod zkratkou KODINA 2015 v Českém sociálněvědním datovém archivu.¹⁰

Analýza

V této části textu analyzujeme shodu odhadu náboženství blízkou osobou s reálným náboženstvím odhadované osoby v závislosti na tom, zda odhad provádělo dítě nebo rodič. Z celkového dotazovaného souboru jsme pro první část analýzy použili soubor 311 dvojic rodič-dítě, na kterých byla tato analýza provedena.

V tabulkách 1a a 1b vidíme, že děti celkem spolehlivě odhadují (ne)náboženství svých rodičů. Celkově se zmýlili u 15 případech ze 113 pozorování. Nejčastější chybný odhad byl v případech, kdy odhadovaly, že jejich rodiče mají jiné než římsko-katolické vyznání. Zde správně odhadovala ani ne polovina respondentů-dětí (42,9 %). Oproti tomu nejspolehlivější odhad byl v případě, že děti odhadovaly svoje římsko-katolické rodiče (95,7 %). Spolehlivý odhad vidíme i v případě, kdy děti odhadovaly svoje nevěřící rodiče (92,1 %).

Podíváme-li se nyní na druhé části tabulek 1a a 1b, které popisují, s jakou správností odhadují rodiče svoje děti, vidíme, že rodiče se zmýlili celkem ve 27 případech ze 198 pozorování. To znamená, že chybovost je u obou skupin podobná a to okolo 7 % případů (u rodičů 7,3 % vs. u dětí 7,5 %). Nejzajímavějším zjištěním v tomto kontextu je, že zatímco u dětí byla vysoká přesnost, když odhadovaly své rodiče hlásící se k římsko-katolickému vyznání, u odhadujících rodičů je relativně vysoká chybovost odhadu právě v případě, když se rodiče o svých dětech domnívají, že jsou římsko-katolického vyznání. Ukazuje se, že rodiče si ve 28,6 % případech myslí o svých dětech, že jsou věřícími římskými katolíky, i když děti se deklarují jako nevěřící. Spolehlivý odhad je poté stejně jako u dětí v případě, že rodiče odhadují svoje nevěřící děti (95,4 % správných odhadů). Nejméně spolehlivý odhad je v případě, že rodiče odhadují jiné náboženství, protože v těchto případech je úspěšnost správného určení religiozity dítěte pouze 16 %. Většinou se totiž v tomto případě děti deklarují jako nevěřící. V tabulce 1a ale vidíme, že pro tuto kategorii se jedná celkově pouze o dvanáct případů.

Odhadování dětí svými rodiči si můžeme ověřit i na robustnějších datech, kdy data pro odhadující rodiče doplníme daty z dovyběru (tabulka 2a). Získáme tak celkově 420 dvojic namísto původních 311, respektive pro případy, kdy odhadují děti, nám zůstává nezměněný soubor 113 dvojic, ale zvýšili jsme počet případů, kdy odhadují rodiče svoje děti, a to z původních 198 na 307 případů. Budeme se tak zabývat hlavně druhými částmi tabulek 2a a 2b, které ukazují, zda se při zvýšení počtu případů nějak změní trend odhadování religiozity dětí jejich rodiči.

Špatný odhad zde zaznamenáváme u 37 případů z 307 pozorování, to znamená, že chybovost se v tomto případě zvýšila přibližně o 1 % a chybných odhadů zaznamenáváme tak okolo 8 % případů. Trend zde ale zůstává téměř shodný se zjištěními z předchozích tabulek 1a i 1b - z 55 případů se rodiče 15krát zmýlili. U 72,7 % případů rodiče správně odhadli římsko-katolické náboženství svého dítěte. Oproti 27,3 % rodičů, kteří odhadovali římsko-katolické náboženství, ač jejich děti uvedly, že jsou bez vyznání. Stabilní odhad zůstává pro jedince, kteří se nehlásí k žádnému náboženství a jejich rodiče je dobře odhadují v 95,4 % případů. Nejvyšší chybovost zůstává u odhadování jiného náboženství. Rodiče si v 6,7 % případů myslí, že jejich děti mají nějaké jiné náboženství, ač děti samy sebe deklarují jako římské katolíky. A v 66,7 % případů se děti deklarují jako nevěřící a jejich rodiče jim přisuzují nějaké jiné náboženství. Správný odhad zde zaznamenáváme pouze pro 26,7 % případů, opět je ale pro tuto kategorii pouze 15 případů.

Tato naznačená zjištění dle nás poukazují na důležitost náboženské socializace, neboť špatné odhady rodičů se zakládají na předpokladu kontinuity náboženské paměti jejich dětí. V diskontinuitních situacích se tedy rodiče častěji zmýlí při odhadování (ne)náboženskosti svého potomka. Pro detailnější analýzu byla následně zvolena logistická regrese, která nám umožňuje určit šanci a pravděpodobnost jednotlivých odhadů.

Skrze logistickou regresi dále analyzujeme shodu mezi náboženstvím odhadovaného a odhadu náboženství blízkou osobou. Analyzujeme rozšířený datový soubor, to znamená 420 dvojic. Pro použití logistické regresní analýzy musela být nejprve utvořena dichotomická proměnná *shoda*, která označuje shodu náboženství odhadované osoby s odhadem náboženství blízkou osobou.¹¹ V tabulce 3 uvádíme koeficienty pro pět odhadovaných modelů včetně dvou interakčních modelů. Analýza ukazuje, že možnost správného odhadu je přibližně 7krát vyšší než možnost chybného odhadu. Respektive, že správný odhad je učiněn s 87,6% pravděpodobností. Viděli jsme již v případě tabulek výše, že jedinci ve větší míře správně odhadovali náboženství svých blízkých osob. Nyní si detailněji přiblížíme vliv jednotlivých zvolených proměnných, které shodu odhadu modifikují.

Nejprve byl odhadnut základní model (M1) pouze s kontrolní proměnnou, určující, která generace vyplnila hlavní dotazník, abychom byli schopní kontrolovat její vliv. Z předchozích tabulek jsme totiž viděli, že byl určitý rozdíl mezi odhadem, který činili rodiče a který činily děti. Ukazovalo se, že římskokatolíci rodiče častěji chybují, když odhadují náboženství svých dětí. V tomto odhadnutém modelu se ale proměnná *generace* neukazuje statisticky signifikantní.

U následného modelu (M2) vidíme, že shodu odhadu statisticky signifikantně ovlivňuje jak náboženství odhadovaného, tak náboženství odhadující osoby. Pokud je odhadovaný ří-

Tabulka 1a: Shoda náboženství dítěte/rodiče a jeho rodiče/dítěte.

Náboženství respondenta	Odhadovalo dítě náboženství rodiče			Odhadoval rodič náboženství dítěte		
	Římskokatolická církev	Žádné	Ostatní	Římskokatolická církev	Žádné	Ostatní
Římskokatolická církev	22	4	1	25	4	1
Žádné	1	70	7	10	144	9
Ostatní	0	2	6	0	3	2
Celkem	23	76	14	35	151	12

Pozn.: Absolutní četnosti (N = 311)

Zdroj: Data KODINA 2015, výpočty vlastní

Table 1a: Concordance of child's/parent's religion with parent's/child's estimate

Respondent's religion	Child estimated parent's religion as...			Parent estimated child's religion as...		
	Roman Catholic	No religion	Other	Roman Catholic	No religion	Other
Roman Catholic	22	4	1	25	4	1
No religion	1	70	7	10	144	9
Other	0	2	6	0	3	2
Total	23	76	14	35	151	12

Note: Frequencies (N = 311)

Source: Own calculations based on KODINA 2015 data.

Tabulka 1b: Shoda náboženství dítěte/rodiče a odhadu jeho rodiče/dítěte.

Náboženství respondenta	Odhadovalo dítě náboženství rodiče			Odhadoval rodič náboženství dítěte		
	Římskokatolická církev	Žádné	Ostatní	Římskokatolická církev	Žádné	Ostatní
Římskokatolická církev	95,7	5,3	7,1	71,4	2,7	8,3
Žádné	4,4	92,1	50,0	28,6	95,4	75,0
Ostatní	0,0	2,6	42,9	0,0	2,0	16,7
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pozn.: Absolutní četnosti (N = 311)

Zdroj: Data KODINA 2015, výpočty vlastní

Table 1b: Concordance of child's/parent's religion with parent's/child's estimate

Respondent's religion	Child estimated parent's religion as...			Parent estimated child's religion as...		
	Roman Catholic	No religion	Other	Roman Catholic	No religion	Other
Roman Catholic	95.7	5.3	7.1	71.4	2.7	8.3
No religion	4.4	92.1	50.0	28.6	95.4	75.0
Other	0.0	2.6	42.9	0.0	2.0	16.7
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Note: Frequencies (N = 311)

Source: Own calculations based on KODINA 2015 data.

skokatolického vyznání, je zde přibližně 3,5krát vyšší šance, že bude blízkou osobou odhadnut správně, než pokud by byl odhadován nevěřící jedinec. Naopak u odhadujícího šance, že správně odhadne blízkou osobu, klesá, pokud je římskokatolického vyznání, a to téměř 10krát, pravděpodobnost správného odhadu se tak pohybuje okolo 9,1 %. Stejně tak se špatně odhaduje jedinec, který je nějakého jiného vyznání než římskokatolického. Zde je šance správného odhadu také skoro 10krát nižší než u nevěřících. Naopak pokud je odhadující jedinec jiného než římskokatolického vyznání, pak se v tomto modelu neukazuje statisticky signifikantní vliv na shodu. Celkově pak vidíme, že pokud římského katolíka odhaduje římský katolík, je na základě tohoto modelu 83,3% pravděpodobnost správného odhadu.

Do třetího modelu (M3) byla kromě náboženství odhadovaného a odhadujícího zahrnuta proměnná z prvního modelu, tedy proměnná určující generaci vyplňující dotazník. V tomto případě se trendy příliš neliší od předchozího modelu M2. Přidaná proměnná ani v tomto případě není statisticky signifikantní, ale po jejím začlenění do modelu se změnil logity náboženství odhadovaného i odhadujícího. V případě, že je odhadovaný římskokatolického vyznání, tak vzrostla šance, že bude správně odhadnut z 3,5krát na 4,1krát. Jinak řečeno, je zde 80,5% pravděpodobnost správného odhadu. A naopak pokud je odhadující římskokatolického vyznání, tak vzrůstá šance špatného odhadu oproti nevěřícím z 9,9krát na 11,9krát. Pravděpodobnost správného odhadu římského katolíka římským katolíkem, když odhadováno bude dítě a odhadující rodič, v tomto případě dokonce vzrostla na 85,6 %. V modelu M3 potom konstanta vypovídá o nevěřící generaci rodičů, která byla odhadována svými nevěřícími dětmi, a vidíme, že v tomto případě je velmi vysoká pravděpodobnost správného odhadu a to 93,5 %.

Čtvrtý model (M4) je prvním interakčním modelem. Jsou zde proměnné určující náboženství odhadujícího a odhadovaného a interakce mezi těmito proměnnými. Naopak byla vyloučena proměnná určující generaci, protože v předcházejících modelech se ukazovala jako nesignifikantní.¹² Tento model byl statistikou BIC vyhodnocen jako nejlepší model, i přestože zapojuje nejvíce proměnných. V první řadě vidíme, že přidaná interakce je statisticky signifikantní. Koeficienty pro jednotlivá náboženství se podstatně změnila a dokonce kategorie v předcházejících modelech statisticky nesignifikantní se staly statisticky signifikantními.

Pokud je odhadovaný římskokatolického vyznání a odhaduje jej též římský katolík, zvyšuje se šance správného odhadu 7,4krát oproti odhadu nevěřícího nevěřícím, pravděpodobnost správného odhadu je tak v 88,1 % případů. Vyšší správnost odhadu se ukazuje i pro případ, kdy člověk jiného než římskokatolického vyznání je odhadován jedincem, který je taktéž jiného než římskokatolického vyznání (pravděpodobnost 83,2 %). Nejhorším případem se ukazuje situace, kdy odhadujícím je římskokatolický jedinec a odhaduje svého blízkého, který je jiného než římskokatolického vyznání, šance je téměř 1:1, respektive pouze 45% pravděpodobnost správného odhadu.

Poslední, pátý model (M5) je také modelem interakčním a testuje interakci náboženství odhadujícího s generací, která vyplnila hlavní dotazník, respektive s generací, která byla odhadována. Tento model byl testován z toho důvodu, že v předcházejících tabulkách jsme viděli vliv generace, ale

v rámci logistické analýzy se neukázala statistická signifikance pro proměnnou určující generaci. V modelu M5 tak vidíme, že interakce generace s náboženstvím odhadujícího přináší do modelu zvýznamnění dané proměnné a změnu logitu u proměnných náboženství odhadovaného i odhadujícího. V tomto případě platí, že děti odhadují lépe svoje rodiče, šance správného odhadu je u nich 3,5krát vyšší. Podle testové statistiky ale tento model je ohodnocen až jako předposlední, horší už je jen model, který zapojoval jen proměnnou určující generaci. Z toho tedy můžeme usoudit, že sice jsme schopni prokázat vliv generace v konkrétním případě, ale obecně do vztahu shody odhadu tato proměnná výrazně nevstupuje.

Výsledky logistické regrese přinesly zpřesnění týkající se proměnné určující generaci, která odhaduje a která je odhadována. Prokázalo se, že tato proměnná do vztahu shody odhadu náboženství s reálným náboženstvím odhadované osoby výrazně nevstupuje. Přesto však za specifických okolností, respektive při interakci proměnných generace a náboženství odhadujícího, jsme schopni podpořit zjištění z předchozích tabulek, že děti lépe odhadují náboženství svých rodičů než naopak. Patrný je tento rozdíl mezi římsko-katolickým rodičem a dítětem, které není římsko-katolického vyznání. Toto zjištění spolu se zjištěním, že nejvíce shodu odhadu ovlivňují proměnné náboženství odhadující a odhadované osoby, je dle našeho odpovědi na naši položenou otázku. Tyto výsledky podporují tvrzení o důležitosti náboženské socializace v rodině, protože vysoká míra pravděpodobnosti správného odhadu nastává v případě, kdy rodič i dítě deklarují stejný (ne)náboženský postoj. Jakmile je zde projev nějaké diskontinuity, zvyšuje se pravděpodobnost špatného odhadu. Jsme si vědomi, že v analýze v určité míře absentuje širší interpretace daných zjištění, ale v této chvíli nejsme na základě dostupných dat schopni interpretovat, proč k tomuto jevu dochází. Intuitivním a v současném stavu spekulativním vysvětlením by byla interpretace skrze psychologické faktory, dle našeho názoru by ale tento předpoklad nebyl dostačující. Daná zjištění tak slouží k diskuzi a jako podnět k dalšímu výzkumu.

Závěry

V předkládané studii jsme zkoumali, jaká je spolehlivost odhadu přenosu náboženství mezi rodiči a dětmi. V pozadí této otázky je problematika spojená s úspěšností náboženské socializace rozšířené o koncepci náboženské paměti. Na základě kvantitativních dat (KODINA 2015) můžeme shrnout klíčová zjištění naší analýzy.

Prvním zjištěním je, že odhad náboženství mezi blízkými osobami můžeme ohodnotit jako vcelku přesný. Jinak řečeno, je zde vysoká pravděpodobnost, že jedinec bude blízkou osobou odhadnut správně. Toto zjištění podle nás potvrzuje důležitost socializačního procesu spojeného v našem případě s náboženskou reprodukcí.

Druhým zjištěním je, že přesnost odhadu ovlivňuje náboženství daných osob (odhadujícího a odhadovaného) a jejich kombinace, což jsme viděli v případě interakčního modelu (M4). Ukazuje se, že pokud se vzájemně odhadují jedinci stejného vyznání (římský katolík – římského katolíka, nevěřící – nevěřícího nebo člověk jiného vyznání – člověka jiného vyznání), zvyšuje se pravděpodobnost, že se vzájemně správně odhadnou. Problém nastává, pokud nastane situace, kdy dochází právě

Tabulka 2a: Shoda náboženství dítěte/rodiče a odhadu jeho rodiče/dítěte.

Náboženství respondenta	Odhadovalo dítě náboženství rodiče			Odhadoval rodič náboženství dítěte		
	Římskokatolická církev	Žádné	Ostatní	Římskokatolická církev	Žádné	Ostatní
Římskokatolická církev	22	4	1	40	4	1
Žádné	1	70	7	15	226	10
Ostatní	0	2	6	0	7	4
Celkem	23	76	14	55	237	15

Pozn.: Absolutní četnosti (N = 420)

Zdroj: Data KODINA 2015, výpočty vlastní

Table 2a: Concordance of child's/parent's religion with parent's/child's estimate

Respondent's religion	Child estimated parent's religion as...			Parent estimated child's religion as...		
	Roman Catholic	No religion	Other	Roman Catholic	No religion	Other
Roman Catholic	22	4	1	40	4	1
No religion	1	70	7	15	226	10
Other	0	2	6	0	7	4
Total	23	76	14	55	237	15

Note: Frequencies (N = 420)

Source: Own calculations based on KODINA 2015 data.

Tabulka 2b: Shoda náboženství dítěte/rodiče a odhadu jeho rodiče/dítěte.

Náboženství respondenta	Odhadovalo dítě náboženství rodiče			Odhadoval rodič náboženství dítěte		
	Římskokatolická církev	Žádné	Ostatní	Římskokatolická církev	Žádné	Ostatní
Římskokatolická církev	95,7	5,3	7,1	72,7	1,7	6,7
Žádné	4,4	92,1	50,0	27,3	95,4	66,7
Ostatní	0,0	2,6	42,9	0,0	3,0	26,7
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pozn.: Absolutní četnosti (N = 420)

Zdroj: Data KODINA 2015, výpočty vlastní

Table 2b: Concordance of child's/parent's religion with parent's/child's estimate

Respondent's religion	Child estimated parent's religion as...			Parent estimated child's religion as...		
	Roman Catholic	No religion	Other	Roman Catholic	No religion	Other
Roman Catholic	95.7	5.3	7.1	72.7	1.7	6.7
No religion	4.4	92.1	50.0	27.3	95.4	66.7
Other	0.0	2.6	42.9	0.0	3.0	26.7
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Note: Frequencies (N = 420)

Source: Own calculations based on KODINA 2015 data.

Tabulka 3: Koefficienty logistické regrese shody náboženství odhadovaného a odhadu náboženství blízkou osobou s vybranými proměnnými.

Shoda náboženství odhadovaného a odhadu náboženství blízkou osobou (0/neshoda - 1/shoda)	M1	M2	M3	M4	M5
Náboženství odhadujícího (kontrast: žádné)					
Římskokatolické		-2,30*** (0,41)	-2,48*** (0,43)	-3,25*** (0,45)	-0,38 (1,18)
Ostatní		-0,20 (0,75)	-0,22 (0,76)	-1,86* (0,67)	1,18 (1,28)
Náboženství odhadovaného (kontrast: žádné)					
Římskokatolické		1,24** (0,48)	1,42** (0,50)	-1,99** (0,67)	1,08* (0,48)
Ostatní		-2,28*** (0,59)	-2,19*** (0,59)	-3,92*** (0,75)	-2,20*** (0,60)
Generace, která vyplnila hl. dotazník (kontrast: rodič)	0,11 (0,33)		0,56 (0,38)		1,24** (0,46)
Náboženství odhadujícího*náboženství odhadovaného					
Římskokatolické*římskokatolické				4,37*** (0,87)	
Římskokatolické*ostatní				4,10* (1,64)	
Ostatní*ostatní				4,51** (1,49)	
Generace, která vyplnila hl. dotazník*náboženství odhadujícího					
Dítě*římskokatolické					-2,46* (1,18)
Dítě*ostatní					-2,29 (1,47)
Konstanta	1,88*** (0,27)	2,66*** (0,23)	2,28*** (0,33)	2,87*** (0,42)	1,91*** (0,32)
Chi2	0,11	46,44	48,56	82,28	56,12
Df	1	4	5	8	7
BIC	326,5	298,3	302,22	286,33	306,74

Pozn.: (N=420). † <0,1; * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001;

Pozn.: Pro model M4 není zařazena interakce, kdy odhadující byl římskokatolického vyznání a odhadovaný byl jiného než římskokatolického vyznání a to z toho důvodu, že pro tuto interakci byl pouze jeden případ, který nemůže vypovídat o povaze interakce. Tento případ byl přesunut do kontrastu.

Zdroj: Data KODINA 2015, vlastní výpočty

k nějaké diskontinuitě přenosu (ne)náboženského přesvědčení, kde poté míra správnosti odhadu klesá. Tato zjištění naznačují, že v rámci rodiny se očekává určitá funkce náboženské socializace, respektive zachování náboženské paměti.

Třetím hlavním zjištěním je, že rozdíl v odhadu mezi generacemi není statisticky významný, i když se to tak jevílo v počátečních frekvenčních tabulkách (tab 1a, 1b, 2a, 2b). V interakčním modelu M5 jsme viděli, že i v rámci logistické regrese se nám povedlo prokázat, že děti mají lepší šance správně odhadnout své rodiče a že vyšší chybovost je u římskokatolických rodičů. V celkovém pohledu se ale potom důležitost této proměnné vytrácí.

Přesto považujeme za zajímavá naznačená zjištění, že zatímco u dětí byla vysoká přesnost, když odhadovaly své rodiče hlásící se k římsko-katolickému vyznání, tak u odhadujících rodičů je relativně vysoká chybovost odhadu (byť modely naznačují, že významnost této proměnné určující generaci není jednoznačná) právě v případě, když se rodiče o svých dětech domnívají, že jsou římsko-katolického vyznání.

Ukázalo se, že rodiče ve více jak ¼ případů chybně odhadují religiozitu svých dětí, když si myslí, že ty jsou nadále katolíky, ačkoli ony samy se deklarovaly jako nevěřící. Je zde tak podle nás zachycen následující jev. Zdá se, že platí tvrzení o poklesu zájmu o náboženství a náboženské aktivity [srov. např. Hamplová 2013; Paleček 2015] patrně u nás zejména po roce 1989 a spojené s procesy sekularizace a individualizace [Pickel 2012]. Pokles dokládají i výsledky posledního SLDB 2011, který je patrný zejména v případě tradičních křesťanských církví, zejména pak u římsko-katolické církve.¹³

Otázkou k dalšímu výzkumu tedy je, jak je možné, že právě v případě římských katolíků se rodiče při odhadu víry svých dětí nejčastěji pletou. Připomínáme, že data jsou z roku 2015. To, že pokles deklarované religiozity postihuje nejvíce katolíky, je v nastoupených trendech očekávatelné. Jednak proto, že se jedná o největší náboženskou skupinu v České republice, tudíž ji sekularizační a individualizační trendy postihují nejvíce, a jednak s ohledem na rozdílné postavení – adaptační a reprodukční strategie – náboženských denominací v histo-

Table 3: Concordance of estimated person's religion with loved one's estimate, relationship with selected variables, logistical regression coefficients

Concordance of estimated person's religion with loved one's estimate (0 = discordance, 1 = concordance)	M1	M2	M3	M4	M5
Estimating person's religion (contrast: no religion)					
Roman Catholic		-2.30*** (0.41)	-2.48*** (0.43)	-3.25*** (0.45)	-0.38 (1.18)
Other		-0.20 (0.75)	-0.22 (0.76)	-1.86* (0.67)	1.18 (1.28)
Estimated person's religion (contrast: no religion)					
Roman Catholic		1.24** (0.48)	1.42** (0.50)	-1.99** (0.67)	1.08* (0.48)
Other		-2.28*** (0.59)	-2.19*** (0.59)	-3.92*** (0.75)	-2.20*** (0.60)
Main questionnaire respondent's generation (contrast: parent)	0.11 (0.33)		0.56 (0.38)		1.24** (0.46)
Estimating person's religion * Estimated person's religion					
Roman Catholic*Roman Catholic				4.37*** (0.87)	
Other*Other				4.10* (1.64)	
Other*Other				4.51** (1.49)	
Main questionnaire respondent's generation* Estimating person's religion					
Child*Roman Catholic					-2.46* (1.18)
Child*Other					-2.29 (1.47)
Konstanta	1.88*** (0.27)	2.66*** (0.23)	2.28*** (0.33)	2.87*** (0.42)	1.91*** (0.32)
Chi squared	0.11	46.44	48.56	82.28	56.12
Df	1	4	5	8	7
BIC	326.5	298.3	302.22	286.33	306.74

Note: (N = 420). † < 0.1; * p < 0.05; ** p < 0.01; *** p < 0.001;

Note: Model M4 does not include the interaction in which the estimating person is Roman Catholic and the estimated person is of a religion other than Roman Catholic. This is because the interaction only covered one single case, which cannot represent the nature of the interaction. That case was moved to the contrast.

Source: Own calculations based on KODINA 2015 data.

rii (nejen) České republiky [srov. např. Hanuš 2005; Nešpor 2010a; Sládek et al. 2014; Václavík 2010]. Lze tak předpokládat, že dochází k odlišnostem v mezigeneračním přenosu religiozity v jednotlivých denominacích. Podle nás je proto hodno dalšího a hlubšího zkoumání, proč se katoličtí rodiče poměrně silně mýlí v předpokladu o svých dětech (obráceně to tak ale, jak jsme viděli, neplatí). Jsme přesvědčeni, že to nelze vysvětlit jen z psychologického hlediska – např. že si rodiče stav ztráty víry svého dítěte nepřipouští nebo že dítě úmyslně klame, aby rodiče neranilo. Domníváme se, a klademe si to jako případnou hypotézu k dalšímu zkoumání, že je to právě důsledek forem socializace rámované kolektivními formami (komunikativní, kulturní) náboženské paměti. V ní se odráží jak věcná (ne)znalost předávaných náboženských skutečností (věrouka, praxe), tak vzdělání (formy socializace definované preferovaným typem kulturní paměti, tj. vzdělávací systém aj.) či podoba socializace spojená s genderem aktérů, atd.

Lze předpokládat,¹⁴ že navzdory oslabování náboženské praxe (četnost návštěv, modliteb aj.) v případě potomka jsou

důsledky primární náboženské socializace, to je přijetí forem, hodnot a vzorců jednání rámovaných náboženskou pamětí, natolik vlivné, že i když dochází k sekularizaci některých způsobů chování nebo opouštění hodnotových stanovisek, latentní přítomnost (paměťová stopa) díky náboženské socializaci a náboženské paměti přetrvává. Výsledkem je podle nás rozšíření jevu, respektive skupiny jedinců, které pracovníčně označujeme jako *sekulární katolíci*. Pod nimi rozumíme takové osoby, které se v nějaké míře rozcházejí nejen s věroukou, ale zejména pak s náboženskou praxí. Na druhou stranu ale (ať už vědomě či podvědomě) zachovávají spojitost s kořeny (formou identity) „svého náboženství“ a v nějaké míře z něj ve svém životě nadále čerpají. Jejich chování tak může nadále vést k domněnce, že se stále jedná o věřící, či duchovně hledající a tak je nahlíží jejich okolí či rodiče. Avšak oni sami sebe tak nevnímají nebo jen selektivně v určitém čase a situacích. Jedná se tak o hybridní formu (ne)náboženské identity a praxe, která se proměňuje a ztěžuje hodnotitelům (rodičům) odhad a možnost správného zařazení.

- Argue, Amy, David R. Johnson, Lynn K. White. 1999. „Age and Religiosity: Evidence from a Three-wave Panel Analysis.“ *Journal for the Scientific Study of Religion* 38 (3): 423–435, <http://dx.doi.org/10.2307/1387762>.
- Assmann, Jan. 1995. „Collective Memory and Cultural Identity.“ *New German Critique* 65: 125–133, <http://dx.doi.org/10.2307/488538>.
- Assmann, Jan. 2001. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka, a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor.
- Assmann, Jan. 2006. *Religion and Cultural Memory*. California: Stanford University Press.
- Assmann, Jan. 2010. „Globalization, Universalism, and the Erosion of Cultural Memory.“ Pp. 121–137 in Aleida Assmann, Sebastian Conrad (eds.). *Memory in a Global Age Discourses, Practices and Trajectories*. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan, http://dx.doi.org/10.1057/9780230283367_7.
- Assmann, Jan. 2011. „Communicative and Cultural Memory.“ Pp. 15–28 in Peter Meusburger (ed.). *Cultural Memories*. Dordrecht: Springer Netherlands, http://dx.doi.org/10.1007/978-90-481-8945-8_2.
- Assmann, Jan. 2015. „Kolektivní paměť a kulturní identita.“ Pp. 50–61 in Alexandr Kratochvíl (eds.). *Paměť a trauma pohledem humanitních věd*. Praha: Akropolis.
- Berger, Peter L., Thomas Luckmann. 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii věděni*. Brno: CDK.
- Gunnoe, Marjorie L., Kristin A. Moore. 2002. „Predictors of Religiosity Among Youth Aged 17–22: A Longitudinal Study of the National Survey of Children.“ *Journal for the Scientific Study of Religion* 41 (4): 613–22, <http://dx.doi.org/10.1111/1468-5906.00141>.
- Hamplová, Dana. 2013. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum.
- Hamplová, Dana, Zdeněk Nešpor. 2009. „Invisible Religion in a „Non-believing“ Country: The Case of the Czech Republic.“ *Social Compass* 56 (4): 581–597, <http://dx.doi.org/10.1177/0037768609345975>.
- Hamplová, Dana, Blanka Řeháková. 2009. „Česká religiozita na počátku 3. tisíciletí. Výsledky Mezinárodního program sociálního výzkumu ISSP 2008 – Náboženství.“ *Sociologické studie / Sociological Studies* 09:2. Praha: SOÚ AV ČR.
- Hanuš, Jiří. 2005. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: CDK.
- Havlíček, Jakub. 2016. „Religious Memory and Transmission of Knowledge on Religions through Education. The Case of Education System in the Czech Republic.“ *Pantheon* 11 (1): 77–93.
- Hayes, Bernadette C. 2000. „Religious Independents Within Western Industrialized Nations: A Socio-demographic Profile“ *Sociology of Religion* 61 (2): 191–207.
- Hunt, Stephen. 2005. *Religion and Everyday Life*. London – New York: Routledge.
- Jedynak, Witold, Jarosław Kinal, Dušan Lužný, Daniel Topinka. 2016. *Sociology of Religion. Selected aspects from Central European Region*. Rzeszów: University of Rzeszów.
- Kelley, Jonathan, Nan Dirk de Graff. 1997. „National Context, Parental Socialization, and Religious Belief: Result from 15 Nations.“ *American Sociological Review* 62 (4): 639–659, <http://dx.doi.org/10.2307/2657431>.
- Lužný, Dušan. 2016. „Localization and Visual Foundation of Religious Memory – the Case of Staré Sedliště and Sudice.“ *Pantheon* 11 (1): 3–31.
- Lužný, Dušan, Jan Váně. 2016. „Jak konceptualizovat náboženskou paměť?“ *Working paper 2/2016* [online] [cit. 19. 12. 2016]. Dostupné z: http://ff.zcu.cz/kss/veda-vyzkum/pracovni-texty/2016/Luzny-Vane_02-16_Jak-konceptualizovat-nabozenskou-pamet.pdf.
- Miller, S. Alan, Rodney Stark. 2002. „Gender and Religiousness: Can Socialization Explanations Be Saved?“ *American Journal of Sociology* 107 (6): 1399–1423, <http://dx.doi.org/10.1086/342557>.
- Nešpor, Zdeněk R. 2010a. *Příliš slábi ve víře*. Praha: Kalich.
- Nešpor, Zdeněk. 2010b. „Rodina/domácnost jako náboženská skupina v procesu transformace.“ *Lidé města* 12 (1): 31–60.
- Norris, Pippa, Ronald Inglehart. 2004. *Sacred and Secular*. New York: Cambridge University Press, <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511791017>.
- Paleček, Antonín. 2015. „Sekularizace v pohledu inter- a intragenerační transmise: ČR ve srovnání post-komunistických zemí střední Evropy.“ *Naše společnost* 13 (2): 13–26, <http://dx.doi.org/10.13060/1214438X.2015.2.13.231>.
- Paleček, Antonín, Roman Vido. 2014. „Náboženské vyznání v České republice z perspektivy inter- a intragenerační transmise.“ *Naše společnost* 12 (2): 24–35, <http://dx.doi.org/10.13060/1214438X.2014.2.12.124>.
- Pickel, Gert. 2012. *Transformations of Religiosity: Religion and Religiosity in Eastern Europe 1989 – 2010*. Wiesbaden: Springer VS, <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-531-93326-9>.
- Prudký, Libor. 2009a. *Inventura hodnot*. Praha: Academia.
- Prudký, Libor. 2009b. *Studie o hodnotách*. Praha: Čeněk.
- Regnerus, Mark. 2002. „Shaping Schooling Success: Religious Socialization and Educational Outcomes in Metropolitan Public Schools.“ *Journal for the Scientific Study of Religion* 39 (3): 363–370, <http://dx.doi.org/10.1111/0021-8294.00030>.
- Sherkat, Darren. E. 2003. „Religious Socialization. Sources of Influence and Influences of Agency.“ Pp. 151–163 in Michelle Dillon (ed.). *Handbook of the Sociology of Religion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sládek, Karel (ed.). 2014. *Řeckokatolická církev v českých zemích. Dějiny, identita, dialog*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Spalová, Barbora. 2012. *Bůh Ví proč. Studie paměti a režimů moci v křesťanských církvích v severních Čechách*. Brno: CDK.
- Szaló, Csaba. 2013. „Od kolektivní paměti k paměti města.“ *Sociální studia* 10 (2): 7–11.
- Tichý, Radek, Martin Vávra. 2012. *Náboženství z jiného úhlu*. Brno: CDK.
- Tilley, James R. 2003. „Secularization and Aging in Britain: Does

Family Formation Cause Greater Religiosity?" *Journal for the Scientific Study of Religion* 42 (2): 269–278, <http://dx.doi.org/10.1111/1468-5906.00178>.

- Tížik, Miroslav. 2016. „Náboženská reprodukcia medzi kolektívnou pamäťou a silou zákonov“ Pp. 117–142 in Eva Laiferová, Ludmila Mistríková (eds.). *Dvadsaťpäť rokov sociologickej rozmanitosti*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- Tomka, Miklos. 2010. *Expanding Religion: Religious Revival in Post-Communist Central and Eastern Europe*. Berlin: De Gruyter, <http://dx.doi.org/10.1515/9783110228168>.
- Václavík, David. 2010. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada.
- Váně, Jan. 2012a. *Komunita jako nová naděje? Náboženské neinstitutionalizované komunity optikou sociologie náboženství*. Plzeň: Západočeská univerzita.
- Váně, Jan. 2012b. „Výzkumy věnující se podobám religiozity v České republice po roce 1989.“ Pp. 355–376 in Jindřich Krejčí, Yana Leontiyeva (eds.). *Cesty k datům. Zdroje a management sociálněvědných dat v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon.
- Váně, Jan. 2015. „Religious Socialization in the Tachov Micro-region and Related Difficulties.“ *Czech and Slovak Journal of Humanities. Anthropologia Culturalis* 3: 109–127.
- Váně, Jan, Veronika Hášová. 2014. „Jak se v České republice vlastně měří náboženství?“ *Akta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni* 6 (3): 139–169.
- Váně, Jan, Dušan Lužný, Martina Štípková. 2013. „Traditional and

Alternative Religiosity in Contemporary Czech Republic: A Comparison of Age Groups.“ Pp. 184–203 in Karl Baier, Franz Winter (eds.). *Altern in den Religionen/Ageing in Religion*. Münster: LIT.

- Váně, Jan, Jiří Stočes. 2016. „The Tachov Region and its Religious Memory: New Sudetenland or a Home of Failure?“ *Pantheon* 11 (1): 49–76.
- Váně, Jan, Martina Štípková. 2013. „The National Religious Environment and the Orthodoxy of Christian Beliefs: A Comparison of Austria, the Czech Republic and Slovakia.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 49 (3): 403–425.
- Vido, Roman. 2016. „Možnosti konceptu paměti pro sociologické studium náboženství v české společnosti.“ Pp. 143–173 in Eva Laiferová, Ludmila Mistríková (eds.). *Dvadsaťpäť rokov sociologickej rozmanitosti*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- Vido, Roman, David Václavík, Antonín Paleček. 2016. „Czech Republic: The Promised Land for Atheists?“ Pp. 201–232 in Roberto Cipriani, Franco Garelli (eds.). *Annual Review of the Sociology of Religion*. Leiden: Brill, <http://dx.doi.org/10.1163/9789004319301>.
- Voas, David, Stefanie Doebler. 2011. „Secularization in Europe: Religious Change between and within Birth Cohorts.“ *Religion and Society in Central and Eastern Europe* 4 (1): 39–62.

Doc. PhDr. Jan Váně, Ph.D. působí jako docent na katedře sociologie Západočeské univerzity v Plzni. Ve svých výzkumech se soustředí především na otázky spojené s proměnou religiozity (individualizace, mezigenerační přenos, náboženská kolektivní paměť, komunity).

Lze jej kontaktovat na adrese: vanejan@kss.zcu.cz

Mgr. Veronika Hášová studuje doktorské studium sociologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Magisterský titul získala na Západočeské univerzitě v Plzni. Zabývá se studiem náboženství a možností revitalizace komunit v současné společnosti.

Lze ji kontaktovat na adrese: hasova.veronika@gmail.com

poznámky

¹ Tato studie vznikla v rámci projektu „Kontinuita a diskontinuita náboženské paměti v České republice“ (GAČR, č. 14-01948S).

² Jedná se o data získaná dotazníkovým šetřením v rámci řešení projektu „Kontinuita a diskontinuita v náboženské paměti v České republice“ (GAČR, č. 14-01948S).

³ K problematice toho, jak jsou vedeny kvantitativní šetření v českém kontextu, srov. [Tichý, Vávra 2012; Váně 2012b; Váně, Hášová 2014].

⁴ Problematika náboženské socializace hraje v našem výzkumu ve spojitosti s pamětí ústřední roli. V podtextu připravovaného dotazníkového šetření, z něž při předkládané analýze čerpáme, jsme s ohledem na problematiku socializace měli na zřeteli následující základní, respektive rámuující výzkumné otázky: „Jak se liší (ne)náboženské trajektorie popisované různými kohortami?“ a „Jsou (ne)náboženské trajektorie popisované jako spojitě nebo diskontinuální? A pokud jsou diskontinuální, ve kterých životních obdobích jsou respondenty vnímány zlo-

my v těchto trajektorích?“ Případně: „Vyhledávají k tradiční religiozitě jiné alternativní religiozity?“

⁵ Podotýkáme ale, že pro předkládanou analýzu jsme využívali odpovědi vztahující se k současnosti, se znalostí časové trajektorie zaujímaných postav respondentů k religiozitě a náboženské afilii.

⁶ Komunikativní paměť je podle Jana Assmanna tvořena každodenními interakcemi a zřídka přesahuje formu řeči a vyprávění, které se vyznačují poměrnou nestabilitou. To proto, že tento typ paměti je vystavován procesu zapomínání ve velké intenzitě. Procesu zapomínání lze naopak bránit skrze materiální objektivizaci paměti v podobě textů nebo obrazů a institucionalizací, které umožňují podoby paměti jednak kultivovat, jednak zajišťovat předání a kodifikovaný výklad [Szaló 2013]. Komunikativní paměť nastavuje horizont jedinci a zároveň funguje jako zprostředkující element mezi jedinci, a z této interakce mezi jedinci čerpá svou sílu a podobu. Ještě jinak řečeno, každodenní komunikace, z níž komunikativní paměť čerpá, se vyznačuje vysokou mí-

rou nekonceptčnosti, tematickou nevyhraněností a neorganizovaností. Zároveň ale platí, že paměť jednotlivce se utváří v interakci s ostatními, přičemž nejde o libovolná individua, ale jedná se o skupiny, jež definují společný obraz sebe samých. K tomu slouží vědomí společné minulosti [Assmann 2015: 51–52].

⁷ Kulturní paměť se podle Assmanna vyznačuje tím, že přesahuje podobu paměti, kterou jednotlivci sdílejí se svými současníky. Je to vědomá transformace komunikativní paměti jednotlivců přetvářená v objektivizované formy kulturní paměti skrz její zaznamenání a výklad. Kulturní paměť je tak odklonem od všednodennosti. Kulturní paměť obsahuje pevné body, které fungují jako horizont smyslu. Kulturní paměť umožňuje konkretizovat identitu jedince či společenství. Rovněž zachovává určitý soubor vědění konkrétní skupiny, která z něj odvozuje vědomí své jednoty (my vs. oni) a zároveň rekonstruuje vědění vždy ve vztahu k aktuální přítomnosti. Kulturní paměť v sobě subsumuje veškeré vědění, které normuje jednání a prožívání určité společnosti a jež se předává z generace na generaci v průběhu socializace [Assmann 2015: 54–57].

⁸ Ke konceptualizaci náboženské paměti v návaznosti na Jana Assmanna srov. [Lužný, Váně 2016]. Dále k jiným možnostem jak konceptualizovat (náboženskou) paměť pro potřeby sociologické teorie srov. [Tížik 2016; Vido 2016].

⁹ Náboženská paměť tedy není žádným sedimentem ustálených zkušeností a interpretací, ale naopak se vyznačuje sociálně konstruktivistickým charakterem. Náboženská paměť má s kulturní pamětí společnou schopnost konstituovat prostor, který je sdílen díky společné zkušenosti a díky tomu je naplňován obdobnými či naopak výrazně odlišnými očekáváními, která tak ovlivňují jednání aktérů.

¹⁰ Webová adresa archivu je: <http://archiv.soc.cas.cz/>.

¹¹ V případě, že je odhad správný a náboženství odhadovaného se rovná odhadu blízkou osobou, proměnná shoda nabývá hodnoty 1, v opačném případě má hodnotu 0.

¹² Byl odhadnut stejný model M4, který zahrnoval i proměnnou určující generaci, ale testová statistika BIC ohodnotila zlepšení modelu po jejím odstranění, proto je prezentován model M4 bez této proměnné.

¹³ K recepci výsledků SDLB 2011 srov. např. [Hamplová 2013].

¹⁴ Opíráme se zde o poznatky implicitně obsažené v kvalitativních studiích zabývajících se problematikou paměti a náboženstvím v českém prostředí [srov. např. Spalová 2012; Váně 2012a; Váně 2015; Váně, Stočes 2016].